

SEMINARIS PARTICIPATIUS SOBRE LA CARTA DE DRETS HUMANS EMERGENTS – 2006

Dret a l'aigua potable - Drets humans i biotecnologies -
Dret a la renda bàsica de ciutadania

carta de dretshumans emergents
carta de derechos humanos emergentes
emerging humanrights charter
charte des droitsde l'homme émergents

SEMINARIS PARTICIPATIUS SOBRE LA CARTA DE DRETS HUMANS EMERGENTS – 2006

Dret a l'aigua potable - Drets humans i biotecnologies -
Dret a la renda bàsica de ciutadania

Amb el suport:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Col·laboran:

Sèrie Carta de Drets Humans Emergents 2

SEMINARIS PARTICIPATIUS SOBRE LA CARTA DE DRETS HUMANS EMERGENTS – 2006

ÍNDEX

- Presentació.....	2
- Conclusions del I seminari taller sobre el dret a disposar d'aigua potable.....	4
- Conclusions II seminari taller sobre la garantia i protecció dels drets humans en la investigació i aplicació de les biotecnologies.....	9
I. Biomedicina i drets humans.....	10
II. Biotecnologia i alimentació: sobirania alimentària?.....	15
- Conclusions del III seminari taller cap a una renda bàsica de ciutadania.....	22

La Carta de Drets Humans Emergents és un instrument programàtic de la societat civil internacional adreçat als actors estatals i a d'altres fòrums institucionalitzats per a la crist·lització dels drets humans del nou mil·lenni. Contempla drets que, plenament nous o com a actualitzacions de drets humans clàssics, sorgeixen de les transformacions que el canvi tecnològic i la globalització ha comportat en les societats modernes. No nega ni desqualifica la vigència de la Declaració Universal de Drets Humans. Pretén complementar els drets ja adquirits des d'una nova òptica, el de la ciutadania participativa.

La Carta de Drets Humans Emergents és un projecte viu, sotmès a un constant debat i obert a la participació ciutadana. En aquest context, l'Institut de Drets Humans de Catalunya ha organitzat al llarg de l'any 2006, amb el suport de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, l'Oficina de Drets Humans del Ministeri d'Afers Estrangers i Cooperació, la Regidoria de Participació Ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona i el departament Acció Social de la Generalitat de Catalunya, tres seminaris-tallers amb l'objecte de debatre aspectes monogràfics de la Carta. Una tasca de debat i participació que continuarà enguany i que volem difondre a través de publicacions breus, de butxaca, que recullin l'essència de les ponències i debats realitzats al voltant de la Carta.

L'objecte d'aquesta primera publicació de la sèrie 'Carta de Drets Humans Emergents' és presentar la pròpia noció i abast dels anomenats drets emergents, així com, a títol il·lustratiu, aprofundir en un dels drets més controvertits i apassionants, el dret a la renda bàsica de ciutadania. En un segon número es difondran les principals conclusions dels tres seminaris-taller abans esmentats. L'heterogeneïtat dels drets tractats en aquests seminaris i dels formats que s'empraren per a la seva discussió farà que la presentació i la tipologia de les conclusions no siguin homogènies ni comparables. Tampoc no ho pretenen. En fi, cada publicació de la sèrie tindrà el format més adient al tema que s'hi tracti perquè el que pretenem, en darrera instància, és dotar-nos d'un instrument addicional per a facilitar el coneixement i el debat entorn dels drets humans; dels drets que necessitem per a fer front als reptes socials, polítics i tecnològics que planteja la societat global contemporània.

No voldria cloure aquest proemi sense agrair la tasca de coordinació d'aquestes publicacions, així com d'organització i relatoria dels seminaris-taller al voltant de la Carta, realitzada per l'equip humà de l'Institut de Drets Humans de Catalunya. I, en particular, el liderat en aquesta iniciativa de l'Estel·la Pareja, investigadora i tècnica de projectes de l'IDHC, amb l'ineestimable suport de Sissy Manrique de Lara, estudiant de Dret de la UB que col·labora amb l'IDHC mercès a l'innovador projecte 'dret al Dret' d'aquesta universitat.

Jaume Saura i Estapà
President de l'IDHC
Barcelona, abril 2007

CONCLUSIONS DEL I SEMINARI TALLER SOBRE EL DRET A DISPOSAR D'AIGUA POTABLE, 27 de juny de 2006

El dret a disposar d'aigua potable és un bon exemple de dret humà emergent. Segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS), més de 1.100 milions de persones no tenen accés a l'aigua potable segura.

La jornada va comptar amb la participació del Dr. Àlex Peñalver, professor de Dret administratiu a la Universitat de Barcelona i membre del Fons de Defensa Ambiental, que va tractar la qüestió de l'accés a l'aigua i al sanejament com un dret humà; del Dr. Jordi Roca Jusmet, catedràtic de Teoria econòmica de la Universitat de Barcelona, que va tractar el tema del valor, el cost i el preu de l'aigua. També vam comptar amb la participació del Dr. José María Carmona Pérez, professor d'Hydrogeologia a la Universitat de Barcelona, que va centrar la seva presentació en la pregunta de si l'aigua és o no és un recurs renovable. Finalment, el sènior Rafael Montserrat, gerent d'Aigües de Mataró, va abordar la qüestió de les polítiques locals sostenibles d'aprofitament d'aigua. A més a més, van assistir a la jornada vint-i-cinc persones procedents de diferents entitats socials, autoritats locals i altres institucions que hi van fer aportacions tant amb les seves intervencions en el debat com a través de les comunicacions escrites i qüestionaris sobre el tema.

En resum, les conclusions de la jornada van ser les següents:

1. Quan parlem de dret a l'aigua és necessari diferenciar de forma clara el dret humà a l'accés a l'aigua i al sanejament i el dret al medi ambient, ja que són de naturalesa diferent. El dret a disposar d'aigua potable s'emmarca dins del primer tipus de dret.

2. El dret a l'aigua és un dret individual, no en el sentit liberal del terme sinó com una condició jurídica individualitzada, tal com recull l'informe del relator especial, El Hadji Guissé, sobre la realització del dret a l'aigua potable i al sanejament. Malgrat que són qüestions que estan molt interconnectades amb el dret a la salut i el dret a la vida, el dret a disposar d'aigua és jurídicament diferent, ja que es tracta d'un dret de prestació, perquè exigeix la prestació d'un servei per part de l'Estat, i no d'un dret de reconeixement. La naturalesa dels drets de prestació fa que aquests no puguin ser tan exigibles, ja que topen principalment amb dues limitacions: una indeterminació relativa i la limitació pressupostària de qui els ha de garantir, l'Estat. Ara bé, d'una banda, tots els drets són indeterminats mentre els seus contorns no es defineixin amb precisió; i, de l'altra, el mateix relator especial afirma l'exigibilitat del dret a garantir un mínim vital "fins al màxim dels recursos econòmics de l'Estat", a excepció que l'Estat pugui demostrar la seva impossibilitat material de satisfer aquest dret.

3. Hi ha una sèrie de condicions necessàries perquè el dret a disposar d'aigua potable estigui protegit de manera eficaç. Tant el Conveni Aarhus com l'informe del relator especial afirmen que la participació de l'Administració i dels seus ciutadans, l'accés a la informació, així com l'accés a la justícia són vitals a l'hora de poder protegir un dret d'aquestes característiques. De la mateixa manera, altres elements com una sensibilitat més gran per part dels jutges i dels magistrats així com l'articulació d'un sistema de garantia no judicial com pot ser la figura del defensor/a del poble també hi juguen un paper molt important.

4. No obstant això, la singularitat i les característiques geològiques de l'aigua determinen en gran mesura la seva

disponibilitat/accessibilitat. És un recurs renovable, a excepció de determinades zones desèrtiques on es parla de mineria de l'aigua, a causa de la mateixa idiosincràsia del cicle de l'aigua. Malgrat això, la seva disponibilitat és variable en el temps i en l'espai, no sempre es té accés a l'aigua allà on es vol o es necessita. Tan sols un 2,76% de l'aigua disponible del nostre planeta és aigua dolça, d'on tan sols un 0,62% és líquida i, solament, un 0,1% és l'aigua que trobem en llacs i rius. La resta són aigües subterrànies que poden arribar a estar fins a 4.000 metres de profunditat i que, per tant, requereixen d'una infraestructura notable per facilitar-ne l'accés.

5. L'aigua és font de vida (és un element vital per als éssers vius), però també de mort (les inundacions són les catàstrofes naturals que provoquen més morts). A més a més, és un dissolvent universal, la qual cosa, juntament amb la interdependència existent entre les aigües superficials i les subterrànies, fa que l'aigua sigui un element fàcilment contaminable.

L'aigua és també un recurs limitat, cosa que significa que la quantitat d'aigua disponible *per càpita* es redueix en funció de l'augment de la població.

D'altra banda, a part del valor de l'aigua com a recurs, ja que serveix per cobrir una sèrie de necessitats vitals, l'aigua té *per se* un valor ambiental i un valor social. Aquesta visió respon al que s'ha denominat nova cultura de l'aigua.

Totes aquestes característiques fan que l'accés a l'aigua tingui una sèrie de costos econòmics que fa falta imputar, ja sigui per facilitar-ne l'accessibilitat (canalització), com per millorar-ne la qualitat (fer-la potable), a més dels costos ambientals que se'n deriven de

l'ús (i del mal ús), els costos socials i els costos d'oportunitat en tant que es tracta d'un recurs limitat.

6. Partint del supòsit que la situació als països en vies de desenvolupament és diferent a la dels països desenvolupats, i tenint en compte que l'aigua potable és un recurs limitat variable en el temps i en l'espai, sembla que les polítiques públiques de preu són fonamentals a l'hora d'assegurar el dret a disposar d'aigua potable. Les polítiques de preu, a part d'afavorir un ús eficient d'aquest recurs limitat, han de tenir en compte tant l'equitat com l'estímul de l'estalvi. La clau és anar una mica més enllà de la simple visió economicista i fixar preus diferents per als diferents nivells de consum. S'ha de poder assegurar uns nivells mínims de consum a preus molt reduïts o fins i tot gratuïts a la vegada que s'ha de fer pagar més a mesura que el consum s'allunya d'aquest mínim vital. És un sistema de distribució, en què els qui més consumeixen financin els qui en fan un ús mínim necessari, garantint el sistema a través d'un mecanisme de subvencions encreuades a la vegada que se'n penalitza l'ús irresponsable.

Aquest sistema de tarifes creixents per blocs de consum presenta algunes dificultats pràctiques, ja que requereix una facturació individualitzada (comptadors de consum individualitzats), alhora que es planteja el problema de com es defineixen els mínims de consum, ja que s'ha de tenir en compte el nombre d'usuaris en cada unitat familiar. Amb tot, resulta un element indispensable per a la realització efectiva del dret humà a l'aigua potable.

7. En resum, a causa de la vital importància que té l'aigua potable per als éssers humans, s'ha de reconèixer el dret humà a disposar d'aigua potable. Atès que l'accés a l'aigua té costos, que no totes les

persones poden assumir, l'Estat ha de garantir un mínim necessari per a la supervivència en condicions de dignitat. Més enllà del mínim vital, l'Estat ha de regular la provisió d'aquest servei bàsic a través d'una política pública de preus que garanteixi aquest dret de prestació a totes les persones des d'una perspectiva equitativa i d'estímul a l'estalvi.

Barcelona, 27 de juny de 2006

CONCLUSIONS II SEMINARI TALLER SOBRE LA GARANTIA I PROTECCIÓ DELS DRETS HUMANS EN LA INVESTIGACIÓ I APLICACIÓ DE LES BIOTECNOLOGIES, del 27 al 29 de novembre del 2006

La investigació i l'aplicació de les biotecnologies, tant en la medicina com en l'agricultura, suposen un gran repte des del punt de vista dels drets humans perquè són qüestions que, fins fa molt poc, el règim internacional dels drets humans no havia previst. La regulació jurídica d'aquesta matèria, des de la perspectiva dels drets humans, constitueix clarament una aposta pels drets humans emergents.

Per a l'organització del seminari es va col·laborar amb l'Observatori de Bioètica i Dret de la Universitat de Barcelona, amb Veterinaris sense Fronteres i amb l'Observatori del Deute Extern en la Globalització.

El propòsit del seminari era abordar de forma genèrica les problemàtiques que es deriven de la investigació i l'aplicació d'aquestes noves tecnologies en la medicina i en l'alimentació des de la perspectiva dels drets humans. Així, les jornades es van dividir en dues parts.

El primer bloc de les jornades, dedicat a la investigació i l'aplicació de la biomedicina i la seva relació amb els drets humans, va comptar amb el coneixement i experiència en aquestes matèries de la Dra. Iolanda Gómez que, en qualitat de membre espanyol en el Comitè Internacional de Bioètica de la UNESCO, va presentar la Declaració Universal de Bioètica i Drets Humans de la UNESCO com a un instrument per a la promoció de la llibertat i d'igualtat; de la

Dra. Roser González, catedràtica de genètica de la Universitat de Barcelona, que va introduir els conceptes bàsics sobre l'aplicació de les biotecnologies en el camp mèdic; i de la Dra. Maria Casado, directora del Observatori de Bioètica i Dret i directora del Mestratge o de Màster en bioètica i dret de la Universitat de Barcelona, que va presentar els reptes que han d'afrontar els drets humans davant les noves tecnologies genètiques.

El segon bloc, centrat en les biotecnologies i l'alimentació, va comptar amb la participació de Xavier García, membre de Veterinaris Sense Fronteres i de la Plataforma Transgènics Fora, que va centrar la seva ponència en l'explicació sobre què són els organismes modificats genèticament (OMG) i en una reflexió sobre quins són els beneficis i els riscos que es deriven de l'ús de les biotecnologies dels aliments per a la salut i el medi ambient; de la Dra. Gemma Tarafa, investigadora de l'Observatori del Deute Extern en la Globalització, que va tractar la qüestió sobre qui hi ha darrere de la propietat intel·lectual i quins impactes suposa en el nord i en el sud; i finalment, de la Dra. Ana Sánchez, professora de dret constitucional a la Universitat de Barcelona membre de l'Observatori de Bioètica i Dret, que va tractar l'estat jurídic de la qüestió i va reflexionar sobre els reptes que s'han d'afrontar des de la perspectiva dels drets humans.

I. Biomedicina i drets humans

L'objectiu d'aquest primer bloc era definir amb claredat els conceptes bàsics d'aquesta disciplina, així com debatre sobre les qüestions més candents relatives a la biomedicina per poder així reflexionar sobre el paper que juga en aquest camp el denominat biodret i, en concret, els drets humans.

1. En primer lloc, es van tractar els conceptes bàsics relacionats amb aquesta disciplina.

- Les biotecnologies neixen d'un conjunt de tècniques que permeten fragmentar els cromosomes, modificar la informació que conté l'ADN en un fragment determinat, introduir-lo en una cèl·lula –la qual cosa serà una espècie de banc de proves ja que aquesta cèl·lula donarà un mitjà conegut per poder estudiar aquest ADN– i, fins i tot, al final, construir un organisme en què en el seu genoma, modificat, s'hi pugui introduir el gen que es vol estudiar. Aquest conjunt de metodologies afecta de manera directa el contingut genètic de les cèl·lules i per tant, té una incidència molt clara en el camp de la biomedicina. Aquestes metodologies en la seva totalitat reben el nom genèric d'Enginyeria Genètica.

- Bioètica, terme que es refereix al conjunt de prescripcions de caràcter ètic aplicats a la vida i en aquest sentit pot tenir una aplicació molt extensiva. Aquest terme apareix en la dècada dels setanta. Va cobrir un camp en un moment en què hi havia una necessitat de tenir uns principis de regulació sobre problemes que ja començaven a ser molt importants en la investigació i en les aplicacions mèdiques. Mentre que en el passat funcionava com un conjunt normatiu, en l'actualitat els seus objectius inicials han canviat, la seva funció és la de crear un consens deliberatiu, crear un estat d'opinió de tal manera que siguin les societats les que adoptin determinades legislacions, el més consensuades possibles.

- Biodret, conjunt normatiu que regula la investigació i l'aplicació de les biotecnologies. En l'actualitat tant la bioètica com el biodret són conceptes que necessàriament interactuen. Els dos conceptes són complementaris.

2. Una vegada aclarits aquests conceptes bàsics es va passar a la presentació, des del punt de vista científic, dels dos principals debats que s'han originat en les nostres societats en relació amb la investigació i aplicació de les biotecnologies en el camp de la medicina. La presentació es va centrar especialment en les qüestions relacionades amb els diagnòstics genètics preimplantacionals i la clonació.

- En l'actualitat, és possible acoblar tècniques de fecundació *in vitro* amb el diagnòstic genètic, fins i tot per a seleccionar el sexe. És el que es denomina diagnòstic preimplantacional. Les aplicacions d'aquestes tècniques són dues. Per una banda, es pot evitar una malaltia genètica a través de la selecció del sexe, ja que hi ha certes patologies que es donen en gens localitzats en el cromosoma X, com per exemple les hemofílies. O bé se'n pot trivialitzar l'ús dissenyant bebès o nadons a la carta.

- Hi ha una altra possibilitat a l'hora de diagnosticar malalties d'origen genètic. Es tracta de la realització de diagnòstics prenatals. En aquest cas, el dilema ja no és intervenir o no en la selecció del sexe del futur nen o nena, ja que aquesta selecció s'hauria fet de forma "natural" sinó la d'interrompre l'embaràs en cas d'existència de la malaltia a través d'un avortament terapèutic.

- Per clonació s'entén el procediment mitjançant el qual es transfereix el nucli original que conté tota la informació genètica a una cèl·lula bàsica, denominades cèl·lules mare embrionàries o cèl·lules ES. Aquesta cèl·lula ES funciona com una incubadora; és la cèl·lula que iniciarà els processos de divisió cel·lular fins que aquest ovòcit es converteixi en un embrió i posteriorment en un individu

adult. Aquest tipus de cèl·lules ES es troba en els embrions dels mamífers en les seves fases inicials i es caracteritza per mantenir el seu estat diferencial, es pot convertir en tots els teixits adults d'un organisme, i per la seva bona reproducció *in vitro*.

- Quan es parla de clonació s'ha de diferenciar entre la clonació amb fins reproductius de la clonació terapèutica. La clonació amb fins reproductius es refereix al procés a través del qual a partir d'un organisme adult es crea un altre organisme adult genèticament idèntic. S'està aplicant aquesta tècnica amb els OMG (organismes modificats genèticament). La clonació terapèutica consisteix a generar una població de cèl·lules que, convenientment cultivades, donen un teixit nerviós, epidèrmic o muscular que l'individu en qüestió necessita.

- La clonació reproductiva en humans no està acceptada, mentre que la clonació terapèutica de moment no es realitza, però sí que s'està assajant a diferents països de forma més o menys pública.

- Un dels elements potser més polèmics entorn la clonació terapèutica és l'ús de cèl·lules ES d'origen embrionari. Però és que no tenim cèl·lules ES adultes en els nostres teixits adults? Tots els teixits tenen unes quantes cèl·lules mare desdiferenciades preparades per a donar lloc a una cèl·lula diferenciada del teixit corresponent. No obstant això, es moren amb facilitat i encara no existeixen les tècniques per a cultivar-les *in vitro*. La dificultat a identificar-les, multiplicar-les i manipular-les fa que de moment sigui impossible pensar en això, encara que s'està investigant en aquesta direcció ja que el nombre d'ovòcits humans és molt restringit.

3. Es va fer una reflexió sobre els reptes en matèria de drets humans, una vegada van ser presentats els conceptes bàsics i els principals debats actuals sobre la biomedicina. En resum, les reflexions van ser les següents:

- Els avenços tecnològics plantegen noves situacions i el contingut essencial o tradicional d'alguns drets ha d'expandir-se per donar així cabuda a aquestes noves situacions.

- Els drets biotecnològics i la protecció de la llibertat de la persona respecte als nous avenços tecnològics constitueixen en l'actualitat, des del punt de vista constitucional, un cúmul de drets nous i de drets redefinits. És a dir, quan es parla del dret a la intimitat en relació amb el tractament de dades genètiques s'està redefinint l'abast del dret. D'igual manera, el dret a una identitat genètica o el dret a no ser manipulat ni alterat genèticament constitueix un nou dret que no havia estat previst anteriorment.

- Les demandes de regulació jurídica provenen o bé de l'àmbit econòmic, així les fites científiques que poden ser patentades o comercialitzades, o bé de la necessitat de tutelar els drets fonamentals de les persones.

- Les lleis han de protegir la dignitat de la persona a la vegada que han de ser tolerants i aclaridores.

- En regular les biotecnologies s'ha de tenir molt clar que la metodologia no és el problema; el problema és conceptual i s'ha de plantejar des d'una perspectiva realista i a partir d'aquí prendre una decisió en funció d'una sèrie de paràmetres que tenen una base molt més cultural i social que no pas tecnològica.

- Encara hi ha una sèrie de qüestions que s'han de resoldre des del punt de vista jurídic. Pel que fa a la investigació, hi ha dos elements per resoldre. D'una banda, és necessari comptar amb el consentiment dels donants de material genètic i cal un protocol científic ben elaborat i que n'assenyali clarament les finalitats. De l'altra, encara queda per resoldre la qüestió de l'ús d'embrions amb fins d'investigació. O bé es canvia la llei que prohibeix la creació d'embrions per a la investigació, o bé se soluciona la qüestió de si la transferència d'informació d'un nucli original a un ovòcit (cèl·lula ES) suposa o no la creació d'un embrió. És a dir, en principi un embrió és fruit de la fecundació d'un gàmeta femení (òvul) per un de masculí (espermatzoide). No obstant això, en el procés de creació de cèl·lules mare no hi ha el gàmeta masculí, per tant, s'està creant una realitat biològica nova. La qüestió és complexa i existeixen distintes formes raonables de resoldre-la, no existeix una única resposta correcta.

Així, doncs, les tecnologies no representen cap tipus de problema; el repte és en la seva utilització. Cada elecció sobre l'ús que se'n fa és voluntària i ens correspon a cada un de nosaltres decidir sobre la base d'una bona informació sobre allò que es pot o no es pot fer.

II. Biotecnologia i alimentació: sobirania alimentària?

Aquesta segona part del seminari va estar íntegrament dedicada a l'aplicació de les biotecnologies en el sector agrícola. En primer lloc, es va abordar la implicació que tenen les biotecnologies, bàsicament en el sector agrícola, i la seva incidència sobre la salut de les persones, sobre el seu entorn natural, així com sobre les relacions

de dependència que hi poden generar. En segon lloc, es va vincular l'ús d'aquestes noves tecnologies a la qüestió de la sobirania alimentària, es va profunditzar en l'anàlisi sobre les millores qualitatives i quantitatives que l'ús d'aquestes tecnologies i la seva actual regulació suposen.

En resum, les conclusions de la jornada van ser les següents:

1. Un organisme modificat genèticament (OMG) és un organisme en què el material genètic ha estat alterat d'una manera que no s'esdevé de forma natural per reproducció sexual o recombinació natural. Als OMG se'ls coneix també com a proorganismes vius modificats o transgènics. Fins a l'actualitat s'han succeït tres generacions de transgènics; la primera es va basar en millores agronòmiques, la segona va consistir en modificacions que facilitessin el sistema de producció, transport i comercialització i, finalment, la tercera generació de transgènics són els denominats nutracèutics, com el plàtan vacuna o l'arròs dorat.

2. Els beneficis dels OMG que són habitualment esgrimits en el debat sobre la idoneïtat del seu ús són els següents: increment de la producció agrícola (un argument freqüentment utilitzat és que amb el seu ús es pot acabar la fam al món), reducció d'*inputs* o d'entrades (en aquest cas de pesticides), possibilitat de millora en la qualitat dels productes, creació de nous productes com, per exemple, els biocompostos i la possibilitat d'atribuir-los aplicacions mèdiques així com alimentàries.

3. No obstant això, en l'actualitat hi ha un moviment que qüestiona el paradigma científic tècnic en què se sustenta tota l'argumentació a favor del seu ús. Per un costat, els transgènics reforcen les

causes polítiques de la fam en el món a través dels monopolis i de la inequitat. Creem dependència ja que són pocs els que disposen de la tecnologia i depenen del sistema de patents. No s'evidencia un increment de la producció i no està demostrat que no hi hagi riscos per a la salut humana i animal. I per l'altre, tenen uns efectes ecològics negatius molt clars com es pot observar amb els organismes no blaus, que són les plantes, els animals o els microorganismes que sofreixen un impacte no intencional per part dels OMG, afectant així la biodiversitat sense tenir en compte que la biodiversitat agrícola ja es veu afectada *per se*. D'igual manera, l'ús de transgènics provoca canvis en la dinàmica dels sòls i requereixen un increment en l'ús d'herbicides. A més a més, l'ús de transgènics ha significat canvis en les pràctiques agrícoles ja que han provocat resistències als herbicides i insecticides, la qual cosa ha incrementat el nombre de plagues. Una altra de les crítiques més esgrimides ha estat que els OMG acaben contaminant als organismes naturals cosa que afecta greument els ecosistemes. Per últim, s'esgrimeix que la llibertat d'elecció es veu molt reduïda i que l'ésser humà no pot jugar a ser Déu.

4. Des d'una perspectiva mediambiental es va arribar a la conclusió que:

- La coexistència entre OMG i la resta d'organismes no és possible.
- El control i el seguiment dels OMG resulta ineficaç fora del laboratori, no hi ha sistemes independents de detecció i investigació dels casos de contaminació, cultius il·legals, irregularitats o efectes negatius dels OMG.
- El sistema de segregació i etiquetat no funciona.

- La immensa majoria de les contaminacions no es detecten mai.
- Els costos econòmics, socials i ambientals de les contaminacions són alts i són suportats pels afectats.
- El control i l'anàlisi exhaustiva per part de les autoritats suposaria un cost tan elevat que fa que la coexistència sigui inviable econòmicament.
- Hi ha enormes dificultats per a evitar la venda i els cultius il·legals, a més d'impedir el compliment de les normes en el cultiu de transgènics.

5. Després d'analitzar les repercussions dels OMG des d'una perspectiva econòmica, política i social, es va remarcar que:

- Fins a la dècada dels vuitanta hi havia hagut una clara objecció contra les patents d'éssers vius pel mer fet d'estar vius. La jurisprudència va establir que no es podia discriminar una invenció per aquest fet si complia els criteris clàssics de patentabilitat. És a dir, que compleixi les condicions següents: que sigui una novetat que no es conegui en el seu àmbit tècnic, que sigui el resultat d'una activitat inventiva i que sigui d'utilitat. L'evolució va ser la següent:
 - El 1980 el bacteri del gènere *Pseudomonas* complia aquests criteris ja que era inexistent com a tal en la naturalesa, derivava d'una activitat inventiva (s'havia aconseguit al laboratori per transferència de plàsmides) i era útil (la seva finalitat era utilitzar-lo en tasques de descontaminació d'abocaments de cruïres).

- El 1985 es va patentar la primera planta genèticament modificada.
- El 1990 es va patentar a Califòrnia la primera línia cel·lular (tumor humà).
- A principis dels noranta es va iniciar la discussió sobre la possibilitat de patentar l'ADN i els gens.

- Els OMG estan regulats pel sistema de patents. Si bé l'objectiu inicial de les patents és fomentar que els nous invents es publiquin en lloc de mantenir-se com a secret industrial i protegir l'inventor o inventora particular o la petita empresa davant de les grans empreses, a la pràctica, la protecció que ofereix una patent significa que la invenció no pot ser confeccionada, utilitzada, distribuïda o venuda comercialment sense el consentiment del titular de la patent i que aquests drets es facin respectar als tribunals. Així doncs, en el cas de les llavors d'OMG les patents fan que els agricultors depenguin comercialment de les empreses que tenen aquests drets, quan abans aquesta dependència no existia ja que les llavors que utilitzaven provenien de la collita anterior.

- Les normes del comerç internacional en relació amb les patents, recollides en els Acords sobre Propietat Intel·lectual (ADPIC) incorporats en les regulacions de l'Organització Mundial del Comerç (OMC), van ser redactades per les coalicions d'empreses. Algunes de les empreses participants van ser Pfizer+Pharmacia, Glaxo Smith Kline, Merck & Co., Bristol-Miers Squibb, AstraZeneca, Aventis, Johnson & Johnson, Novartis, Wieth, Eli Lilly; empreses que acaparen el 58,4% del mercat mundial de productes farmacèutics i algunes de les quals són també les productores més grans de llavors transgèniques i agrotòxics del món. Aquests acords van ser

molt criticats perquè no tenien en compte les diferències entre els països.

- Els països membres de l'OMC estan obligats a concedir patents de microorganismes i processos biològics, però no de plantes i animals. En el cas de les varietats de plantes i llavors aquestes estan tractades en un apartat especial: les llavors no modificades genèticament no reben una patent tal qual, però reben el que es diu un *sui generis* que és com patentar-les però en un nivell inferior. Es preveu d'aquesta manera que les llavors no modificades genèticament s'inclouin posteriorment en el sistema de patents; els Estats Units és un dels països que més està pressionant perquè a la llarga aquest sistema *sui generis* sigui igual que el sistema de les patents.

- La bretxa entre els països que disposen de la tecnologia i dels mitjans i la resta va creixent, la qual cosa crea situacions d'inequitat. Quan entra en joc la sobirania alimentària de països sencers aquesta bretxa resulta mortal per a moltes persones.

Tractar aquestes qüestions tan complexes en què es barregen infinitat d'interessos, molts dels quals completament incompatibles, des d'una perspectiva jurídica, resulta complicat. No obstant això, hi ha un raser mínim en què tots i totes podem estar d'acord i aquest és el respecte als drets humans. És per això que es va afirmar que hi ha una sèrie de principis útils en la regulació de les innovacions relatives a la enginyeria genètica:

- Principi de seguretat: protecció de la salut i del medi ambient.

- Principi de precaució: limita la capacitat d'acció dels actors internacionals quan hi ha riscos, encara que no estiguin provats, per al medi ambient.
 - Principi de responsabilitat, entesa com a responsabilitat social i col·lectiva i no tan sols individual.
- La qüestió central en tota la reflexió sobre l'aplicació de les biotecnologies és la qüestió de la dignitat. A partir d'aquesta noció, es troben una sèrie de drets involucrats en l'aplicació de les biotecnologies, com ara el dret a la llibertat d'informació, el dret a la salut i a la seguretat personal i el dret al medi ambient i al desenvolupament sostenible que en regular la investigació i l'aplicació de les biotecnologies s'han de tenir molt presents.

Barcelona, 29 de novembre de 2006

CONCLUSIONS DEL III SEMINARI TALLER CAP A UNA RENDA BÀSICA DE CIUTADANIA, del 20 al 24 de novembre del 2006. Amb la col·laboració de la Xarxa de Renda Bàsica

Les transformacions de les estructures socials i econòmiques de les societats occidentals avançades han afectat greument la gestió de les desigualtats per part dels estats del benestar i de les polítiques socials tradicionals. Aquesta situació ha fet replantejar la noció de ciutadania des de la perspectiva dels drets humans i de la participació. La Renda Bàsica de Ciutadania es presenta amb insistència des de fa uns anys com una de les respostes més innovadores i estimulants a problemes com ara la creixent desigualtat social, la precarietat laboral i la pobresa.

El seminari taller va comptar amb la participació d'Irkus Larrinaga, investigador del departament de filosofia de la Universitat del País Basc, que va reflexionar sobre la Renda Bàsica com a Dret Humà Emergent; del Dr. Daniel Raventós, economista i professor del departament de Teoria Sociològica i Metodologia de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, president de la Xarxa de Renda Bàsica, que va presentar el dret a la Renda Bàsica com un dret vinculat directament al dret a l'existència; del Dr. Noguera, professor de sociologia del departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, que va presentar la Renda Bàsica davant els instruments tradicionals de l'Estat del benestar. També es va tractar la viabilitat econòmica d'aquest instrument a partir de l'estudi del cas de Catalunya presentat pel Dr. Jordi Arcarons, catedràtic d'Economia Aplicada de la Universitat de Barcelona. Finalment, Àlex Boso, sociòleg i investigador en el departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de la Universitat de Barcelona, i Mihaela Vancea, investigadora i

becària en docència en Teoria Política, departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra, van abordar el repte que la immigració suposa per a aquest instrument.

Les conclusions a què es van arribar en el seminari van ser les següents:

1. La Renda Bàsica és un ingrés pagat per l'Estat a cada membre de ple dret de la societat o resident, fins i tot si no vol treballar de forma remunerada, sense prendre en consideració si és ric o pobre, o dit d'una altra manera, independentment de quines puguin ser les altres possibles fonts de renda, i sense importar amb qui convisqui.

2. La Renda Bàsica és formalment laica, incondicional i universal.

3. La Renda Bàsica es fonamenta normativament en el republicanisme que entén que la llibertat de l'individu està intrínsecament en ell o ella, ser lliure és estar exempt de demanar permís a un altre per a viure o sobreviure, per a existir socialment. El republicanisme sosté que mentre hi hagi pobresa no hi haurà vertadera llibertat ja que el qui no té una existència material garantida ha de demanar permís a un altre per a poder viure.

4. L'estat del benestar és l'expressió contemporània dels drets econòmics, socials i culturals; especialment pel que fa als econòmics i socials. No obstant això, fruit de les transformacions socials que s'han produït en el si de les nostres societats en els últims anys (canvis en el model tradicional de família i en el paper de la dona) i del fet que es van construir sota la ja demostrada falsa premissa de la plena ocupació, els estats del benestar estan en crisi.

5. Paral·lelament, les tendències econòmiques actuals, molt associades a la globalització, mostren una flexibilitat més gran del mercat de treball (treball a temps parcial, existència de l'anomenada força secundària del treball...), la impossibilitat d'integrar-se en el mercat laboral a causa de situacions d'atur estructural i de llarga duració, a la vegada que es donen l'aparició de nous fenòmens com els *working poors* (persones que, encara que tenen dues o tres feines, no aconsegueixen sortir del llindar de la pobresa).

6. Totes aquestes transformacions socials i laborals es veuen acompanyades de la progressiva eliminació de normes legals per al sosteniment dels ingressos en el treball i per a la prestació de subsidis. No tan sols els supòsits a través dels quals es van crear els instruments per a garantir els drets econòmics i socials eren falsos sinó que a més hi ha una clara voluntat política de desmantellar-los.

7. El model en sí també presenta una sèrie de problemes com ara:

- a) la creixent fragmentació dels programes socials existents. Els riscos són cada vegada més diversos fruit de contextos més cosmopolites i complexos, generant així despeses administratives creixents;
- b) les constriccions pressupostàries exercides tant des de l'interior dels països com per altres circumstàncies exògenes;
- c) l'efecte de redistribució global és bastant reduït;
- d) no ha pogut aconseguir la reducció de la pobresa.

8. La Renda Bàsica pot constituir una estratègia innovadora de cara a afrontar la reforma de l'estat del benestar. Aquesta proposta es basa en quatre principis que haurien d'orientar la futura reforma:

- a) Realitzar una distribució substantiva de la renda i de les oportunitats vitals, a partir del disseny de polítiques destinades a una redistribució substantiva de les oportunitats i de la renda.
- b) Dissenyar i crear polítiques que siguin realment universalistes, que no generin exclusió. Les polítiques de prestacions contributives (almenys en la seva versió continental) en les condicions actuals de mercat generen exclusió perquè si no es té un historial més o menys continu no es genera un dret a alguna prestació contributiva i es dependrà en exclusiva de les prestacions assistencials, que cada vegada són menys intenses quant a la quantia i cobertura.
- c) Polítiques que siguin cada vegada més individualitzades (que deixin de prendre com a base la família i tinguin més en compte als individus com a les principals unitats beneficiàries).
- d) Les prestacions han de ser cada vegada més independents de la participació en el mercat de treball o del tipus de participació en el mercat de treball. Polítiques que pensin en un ventall molt més gran de participacions socials que puguin realitzar els ciutadans.

9. Es podria entendre la Renda Bàsica com un element central dins d'un règim postproductivista de l'estat del benestar, que es caracteritzaria per una creixent individualització i incondicionalitat de les prestacions respecte de la participació en el mercat de treball.

10. La introducció de la Renda Bàsica no significa renunciar als serveis en espècie, com ara l'educació i la sanitat gratuïta i universal, que actualment atorga l'estat del benestar.

11. En canvi, les prestacions monetàries sí que sofririen una reorganització substancial amb la introducció de la Renda Bàsica. Es mantindrien aquelles prestacions que en l'actualitat són d'una quantia superior al de la Renda Bàsica però es rebrien en dues parts. Es percebria una Renda Bàsica fins al nivell assenyalat i a partir d'aquí la taxa complementària que correspondria, per exemple, a l'historial de cotització. D'igual manera, algunes situacions concretes podrien requerir d'algun tipus de prestació monetària condicional complementària a una Renda Bàsica com podrien ser situacions d'invalidesa permanent, emergència social...

12. Les transferències realitzades a través del sistema fiscal quedarien integrades dins de la Renda Bàsica. Això és important sota el prisma de la redistribució ja que s'ha demostrat que per regla general, els beneficiaris i beneficiàries d'aquest sistema de redistribució és la classe mitjana, mitjana alta, ja que en moltes ocasions les desgravacions estan relacionades amb tenir plans de pensions, habitatges en règim de propietat, entre altres situacions i en canvi, per regla general, les persones amb rendes més baixes no fan declaracions del IRPF i per tant no tenen opció a accedir a aquest tipus de desgravacions. Suprimir-les i integrar-les dins d'una Renda Bàsica generaria molt més recursos per a finançar la Renda Bàsica. Significaria també una redistribució més gran i s'aconseguiria una simplificació de tot el sistema de transferències monetàries que realitzi l'Estat.

13. La crítica més comuna a la Renda Bàsica és que aquesta pot fomentar actituds parasitàries. Sobre aquesta crítica hi ha diversos contraarguments. En primer lloc, aquesta posició assumeix algunes confusions com són equiparar el treball amb la remuneració econòmica i el fet de no rebre remuneració monetària per una activitat com a sinònim de no estar treballant. En segon lloc, la Renda Bàsica podria ser una espècie de subvenció a una sèrie de feines que per la seva baixa productivitat no poden mantenir un salari decent. Per últim, es podria concebre la Renda Bàsica com una subvenció al treball, però d'una naturalesa molt diferent a les que coneixem en l'actualitat. En lloc de subvencionar les empreses per contractar un determinat tipus de treballadors, es pagaria directament als treballadors i que siguin ells o elles qui decideixin si val la pena utilitzar aquest diner per a acceptar determinats tipus de feines. Es pot entendre la Renda Bàsica com una subvenció al treball a disposició del treballador o treballadora i no a la part contractant.

14. L'afirmació que els subsidis condicionats dirigits als pobres són millors que la present proposta és falsa perquè:

- a) els subsidis no universals tenen altíssims costos administratius, la Renda Bàsica representa una simplificació administrativa facilitant així la racionalització de les polítiques socials i de redistribució de la riquesa;
- b) la Renda Bàsica es garanteix *ex-ante*, és una mesura essencialment preventiva de l'exclusió;
- c) la Renda Bàsica permet eludir les denominades "trampes de la pobresa i de l'atur". A diferència dels subsidis condicionats, la Renda Bàsica no constitueix

un sostre, sinó que tan sols defineix un nivell bàsic, a partir del qual les persones poden acumular qualsevol altre ingrés;

- d) la incondicionalitat de la Renda Bàsica comporta també la promesa d'eradicar o mitigar diverses pràctiques assistencials, com són el clientelisme, la burocràcia parasitària (formal o informal) i l'enfortiment de les relacions de dependència;
- e) la Renda Bàsica permet evitar els danys psicològics i morals vinculats a l'estigma social del receptor d'un subsidi condicionat.

15. Freqüentment s'afirma que el finançament de la Renda Bàsica és impossible. Hi ha hagut diversos estudis realitzats en àmbits geogràfics diferents que han refutat aquestes afirmacions, entre ells l'estudi de cas per a Catalunya realitzat l'any 2001 a través de 210.000 declaracions de l'IRPF. Les conclusions d'aquest estudi van ser que la Renda Bàsica no hauria de ser finançada amb altres impostos ja que amb la reforma de l'IRPF proposada ja s'autofinançaria, la redistribució de la renda resultant seria molt més igualitària ja que el 70% de la població amb rendes més baixes sortiria beneficiada de la reforma, mentre que el 20% més ric sortiria perdent en relació amb la situació actual i el 10% es quedaria igual.

16. Si bé és cert que s'han realitzat un major nombre d'estudis de viabilitat a països rics, i és on es donen més possibilitats fiscals per finançar-la, en els últims anys països com ara Timor Oriental, Sud-àfrica, l'Argentina i el Brasil han començat a mostrar un interès per la proposta. El criteri de "almenys el llindar de la pobresa" és un bon indicador aproximat de la quantitat de Renda Bàsica que permetria

poder viure a diferents àrees geogràfiques, i el seu finançament pot ser molt diferent segons els recursos i les possibilitats de cada país. S'està pensant en la possibilitat de finançar la Renda Bàsica als països amb menys recursos a partir d'iniciatives internacionals com ara l'establiment d'un fons públic constituït a partir de la taxa Tobin.

17. Davant del repte de la immigració, la Renda Bàsica pot constituir un bon instrument per a garantir el "dret a l'existència" de les persones acabades d'arribar. Sobre aquesta qüestió, convé subratllar que la Renda Bàsica no provocaria el denominat efecte crida, entre altres coses perquè les teories neoclàssiques de la migració, en virtut de les quals la decisió de la persona a migrar es basa en la comparació racional dels costos i dels beneficis relatius de romandre a la seva regió d'origen o moure's, han estat àmpliament superats. Però és que a més a més, acceptant, fins i tot, aquestes tesis, les desigualtats econòmiques, polítiques i socials entre els països rics i pobres són de tal magnitud que ja constitueixen una raó poderosa per a migrar, independentment de la Renda Bàsica.

Barcelona, 24 de novembre del 2006